

Valentin PUTANEC
Zavod za hrvatski jezik HFI, Zagreb

SIGLIRANJE IDENTIČNIH DEFINICIJSKIH FORMULA U JEDNOJEZIČNOJ LEKSIKOGRAFIJI

Od početka pismenosti u čovjeka pisar-pisac na mjestu riječi koje često dolaze stavlja znak za čitavu riječ. Taj se znak zove sigla. Sigliranje je obična pojava i u leksikografiji, gdje se javlja mnoštvo raznih kratica. Autor u ovom članku govori o mogućnosti da se i u samoj definiciji segmenti koji često dolaze zamijene figurama koje bi označivale čitav taj segment teksta definicije.

1. Leksikograf koji se dulji niz godina bavi aktivnom leksikografijom, pisanjem rječnika, sve probleme redigiranja teksta sam rješava pa nije ni svjestan svih njih koje je rješavao i zaprepašten će biti množinom problema koje je na površinu izbacio ovaj znanstveni skup o teoriji i praksi izrađivanja jednojezičnih rječnika. Ovoj množini ja sam odlučio pridodati jedan problem — kamičak koji sam kušao riješiti u svojoj aktivnoj leksikografiji, u pokušaju redukcije upotrebe tiskovnog prostora na osnovi sigliranja identičnih definicijskih formula u izradi jednojezičnih rječnika.

2. *Sigliranje* kao pojam dolazi od glagola *siglirati* koji s *-irati* dolazi od riječi *sigla* kao znaka za svakovrsna kraćenja u pisanom tekstu. Inače je riječ *sigla* termin evropskog Zapada i Istoka u pisarskim školama od 1. st. n. e., u kulturi pisanja, koji su termin morali upotrebljavati svi "pisari" i "pisci" za one dijelove teksta koji su bili kraćeni, kraćeni zbog toga da se štedi na prostoru, da se isto često ne ponavlja i da se izbjegne što više trošenje energije. Marko Valerije Prob, rimski gramatičar iz 1. st. n. e., veli za kratice da su to »singulae litterae«, tj. slova pojedinačna, koja iako pojedince, označuju cijelu riječ, pojam. Odatle se izvodi i etimologija riječi *sigla*: *singula* > **singla* > *sigla*. Pojam se u 5.—6. st. u Justinijanovu Kodeksu imenuje *sigla n. pl.*, gen. *siglorum*, također sa značenjem 'oznaka kraćenja, Abkürzungszeichen'. Pokušaj da se etimologija izvodi od *sigillum* (deminutiv od *signum*) teže je prihvatljiv jer se tu ne radi nikako o 'figuri, figurici, sličici, statui, otisku', što sve *sigillum* u Rimljana znači, nego stvarno o jediničnom slovu sa značenjem riječi, kompletne riječi i pojma (za etimologiju cf. Walde-Hofmann, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, sv. II, 1951, str. 534—535, te Battisti-Alessio, *Dizionario etimologico ita-*

liano, 5, 1957, str. 3493). Riječ se odnosi na sve kratice koje se javljaju u tekstu, počevši od gramatičkih, etimoloških, semantičkih, a ja je uzimam i za kratice-znakove koji imaju zamijeniti čitav segment definicijske formule koja se često javlja u leksikografskom djelu.

3. Evo historijata postanka ove zamisli. Negdje 60-ih godina ovog stoljeća došlo se u Leksikografskom zavodu »Miroslav Krleža« na ideju da se, dok se ne ostvari koji drugi rječnik književnog jezika (dakako naziv jezika bio je pod udarom "Novosadskog dogovora" iz 1954.), pristupi u Zavodu izradi jednosveščanog rječnika-enciklopedije tipa *Mali Larousse*. Na suradnju me je pozvao u ime redakcije dr. Krunoslav Krstić. Ja sam imao izraditi rječnički, neenciklopedijski dio, i to da rječnik ne bi bio odviše velik, na osnovi korpusa riječi koji se nalazi u *Hrvatsko-talijanskom rječniku* M. Deanovića i J. Jerneja. Da bismo i na polju kraćenja dobili što manji opseg, odlučeno je da se sve identične definicijske formule sigliraju. U originalu obrade za ta mjesta u djelu ostavljen je prazan prostor gdje je naknadno trebala doći dotična sigla. Ja sam obradio djelo (mislim) do slova O, a od slova P je djelo obradio prof. Josip Jedvaj. Zbog političkih razloga Miroslav Krleža nije se mogao odlučiti da se pristupi ostvarenju projekta. Čini mi se da je problem bio ekavski — ijekavski, srpski leksik — hrvatski leksik i sl. Naknadno je projekt ostvaren u poznatom djelu *Leksikon JLZ* (Zagreb 1974). No tu ne nalazimo hrvatskoga rječnika kako je u početku bio zamišljen. Rječnički materijal ušao je samo u slučaju ako se redakciji činilo da čini i "enciklopedijski" problem. Do danas nisam mogao doznati ni u kojem se stanju taj materijal koji smo izradili ja i prof. Jedvaj nalazi, ako uopće i postoji, odnosno nije li ubačen u građu za navedeni leksikon.

4. Pitanje sigliranja identičnih definicijskih formula ipak ostaje kao tehnička mogućnost prilične redukcije tiskovnog prostora s pomoću sigala. Sigliranje može biti svakovrsno, od običnih kratica do figurica i sl. Na primjer, sve glagolske imenice umjesto poznate formule »radnja kojom se...« mogu se riješiti s »gl. im.: navesti glagol u infinitivu: *skakanje* n. gl. im. : *skakati*. Mjesto kratice *gl. im.* mogli bismo staviti i siglu kao figuricu sa značenjem »radnja kojom se vrši ono što znači glagol«. Slično se mogu kratiti formulacije definicije kod pridjeva, imenica agensa neke radnje i slično. Sličice za sve, ili gotovo za sve terminološke struke nalazimo, na primjer, u dvojezičnom rječniku Ristić-Kangrge (njemački dio, iz 1936.) pa se slične sličice mogu upotrijebiti za struke i u jednojezičnoj leksikografiji, a mogu se iznaći i druge. Najinteresantnije će biti iznalaženje sigala za čitav segment teksta koji se ima siglirati kao cjelina. Tako će se, primjerice, riješiti slučaj definiranja imenica sa »čovjek koji...« i pridjeva »koji...«. U svakom slučaju tu ima problema, ali je sigurno da čitav sistem ovog sigliranja mora stajati na čvrstim nogama, tj. mora korisniku rječnika biti čitljiv i razumljiv, te ga ne smije odviše umarati u dešifriranju.

5. Na koncu i o vrednovanju ovakva tipa sigliranja identičnih definicijskih formula u jednojezičnoj leksikografiji. Mislim da ćemo se svi složiti da ovakvo sigliranje ima smisla samo u djelima koja do maksimuma trebaju štedjeti na tiskovnom prostoru,

a to bi bili mali jednojezični rječnici. U velikim djelima, u djelima s više svezaka gdje je proliksnost teksta i prirodna i potrebna, ovo sigliranje može doći u obzir u manjem obliku. U takvim se djelima o nekom velikom štedenju tiskovnog prostora ni ne radi, odnosno tu bi ovakva štednja bila gotovo od minimalne koristi. Dakle, sigliranje ove vrste dolazi u obzir samo u rječnicima jednojezične leksikografije stisnutog opsega. Hoće li se ovo sigliranje u ovakvom obliku i jednom realizirati, to će se vidjeti eventualno u budućnosti. Za mene je čitav ovaj slučaj sigliranja definicijskih formula u jednojezičnoj leksikografiji bio pokušaj da se narodu s jedne strane dade jednosveščani rječnik u najzbijenijem obliku, a s druge strane da se umor vječnog čitanja identičnih formulacija zamijeni čitkim siglrama.

LE SIGLAGE DES FORMULES DE DÉFINITION IDENTIQUES DANS LA LEXICOGRAPHIE MONOGLOTTIQUE

Résumé

Après avoir donné une courte histoire de la naissance de la sigle en général et de l'étymologie de ce terme (*singula littera* de Probe en provenance du 1-er siècle de notre ère: *singula* > **singla* > *sigla*) l'auteur expose son expérience qu'il a eue dans l'élaboration en projet d'un dictionnaire-encyclopédie du type *Le petit Larousse* pour l'Institut lexicographique «Miroslav Krleža» de Zagreb: son rôle et celui de Josip Jedvaj était de donner la partie lexicographique (non encyclopédique) du *Petit Larousse*. Pour obtenir le maximum d'économie d'espace on arriva à l'idée d'employer des sigles pour les parties de définition identique dans l'élaboration de la lemme. Ces formules de définition qui paraissent très souvent dans le texte devraient être substituées par des sigles en forme des figures qui représenteraient le texte en question. Comme le dictionnaire-encyclopédie mentionné ne fut par réalisé, ni le siglage en question n'a pas eu sa réalisation. L'auteur, vers la fin se son article, parle sur la possibilité d'acceptation de ce siglage dans l'élaboration des dictionnaires: il serait bien arrivé surtout dans les petits dictionnaires où l'économie d'espace vient surtout en question.